

Rantçılığa Yenik Düşen Kentsel Gelişme Yöneltilerimiz

Cevat GERAY*

Bursa Nilüfer Belediyesi'nin 25 Kasım 2005 günü Mudanya'da düzenlediği "Deneyim Paylaşımı Toplantısı"nda yaptığım söyleşinin bir özetini okurlarımla paylaşmak ve onların tepkilerini almak istiyorum.

"Deneyim paylaşımı" başlığı altında iyi uygulamalardan söz açmak uygun geliyorsa da kötü örneklerden de ders çıkarmak gereğine inanıyorum. Sayıları çok da az olsa Türkiye'mizde kentlerimizde iyi uygulamalar, kimi güzel örnekler bulunmuyor değil. Bir öğretim üyesi olarak aşağı yukarı 50 yıldır şehircilikle ilgili çalışmalar, öğretim ve araştırmalar yapıyorum. Gönül arzu ederdi ki, bu iyi uygulamalar çoğunluğu oluştursun bol bol örnekler verebilelim, bunları dile getirebilelim. Son 20-25 yıldır, öylesine kötü uygulamalar ortaya çıktı, hele son birkaç yıllık dönemde sayıları daha da çok artış gösterdi ki, sırası geldiğinde değineceğim iyi uygulamalar parmakla gösterilecek denli azaldı.

Bursa'da, başka il ve ilçelerde, kimi belediyelerimizde, örneğin, Urla'da, Söke'de, Çanakkale il merkezinde önceki ve eski belediye başkanlarımızın yaptığı, kimi güzel girişimleri anmak isterim. Bunlardan ülke ve kent düzeylerinde örnek almak, yararlanmak gerekirken, bunları bir yana bırakıp günlük deyimiyle "har vurup harman savurma" yoluna gidilmekte, kentlerimiz beton yığınlarına dönüşmekte, yaşanabilir olmaktan çıkmaktadır.

---

* Prof.Dr., Siyasal Bilgiler Fakültesi; geray@politics.ankara.edu.tr

Şehircilikte Başarının Birinci Koşulu

Bir uygulamacı olmadığımı göre deneyim paylaşımı deyince ancak inceleme ve gözlemlerime dayanarak görüş geliştirebiliyorum. Gerçi, geçmişte, stajla birlikte kaymakamlıkta kısa süre (iki buçuk yıl) İstanbul'da ve Bursa'da uygulamanın içinde bulunmuştum; İmar ve İskan Bakanlığı'nda, 1974-1975'te MSP-CHP koalisyonu döneminde müsteşarlık görevi yaptım. Bunlar bana uygulamayı yakından izleme fırsatı vermiş oldu. Şehirciliğimizin son elli yılını bir değerlendirmek amacıyla uygulamalara ilişkin kimi gözlem ve saptamalarımı sizinle paylaşmak isterim. Şehircilikte başarının birinci koşulunun ulusal kaynaklarımızın, doğal zenginliklerimizin ve ülke topraklarının, kent topraklarının toplum yararına kullanılmasında olduğunu önceden vurgulamak isterim. Kentbilimcilik açısından ve ülkenin kalkınması, kentlerimizin düzgün, sağlıklı gelişmesi açısından bu vurgulama ayrı bir önem taşımaktadır.

Profesör Fehmi Yavuz Hocamız; "Şehircilikte başarı özel iyeliğe (mülkiyete) konulan sınırlamalarla düz orantılıdır. Eğer bu gerçekleşmezse şehircilikte başarı sağlanamaz" diyordu. Bunları söylediği zaman, Ankara'nın imarını incelemiş, çalışmasının sonuçlarını "Ankara'nın İmarı ve Şehirciliğimiz" adlı bir kitabında toplamıştı. Dünyadaki, ülkemizdeki ve Ankara'daki şehircilik uygulamalarını değerlendirmiş, bu konuya ilişkin görüşlerini 1970'li yılların sonunda "Kentsel Toprak Politikası" adı altında toparlamıştı. Konunun ayrıntılarına girmeksizin iyi uygulamaların gerçekleşmesinin ön koşulu olarak kent topraklarını toplumun yararına kullanmak için gereken planlamaları yapmak, yöneltleri belirlemek, bunları uygulamak olduğunu vurgulamalıyım.

Kent Kimliği, Kenttaş Bilinçlilik ve Duyarlılığı

Şehircilikte iyi uygulamaların gerçekleşebilmesinin ekinse (kültürel) boyutu da unutulmamalıdır. Kentte yaşayan insanların, kenttaşların, kentlilerin, kentlerine karşı duyarlılıklarının, kente sahip çıkma bilinçliliklerinin gelişmesi sağlanmalıdır. Köyden kente gelmiş bu insanların, gerçekten kentli olabilmesi, kentiyle bütünleşmesi, kent yaşamına uyum sağlaması, kısacası kentine sahip çıkması için gerekenler yapılmalıdır. Bu bağlamda kentli kimliği gelişebildiği ölçüde kentin yönetiminde ve şehircilikte başarı sağlanabilir. Bunun da siyasal bir boyutu ve koşulu vardır. İşlerin katılımcı, çoğulcu demokrasi anlayışı içinde yürütülmesi gereklidir. Kenttaşlar kent yönetimine, kararlara, planlamalara, birtakım çalışmalara etkin biçimde katılmalıdır. Aynı zamanda kenttaş kent yönetimini, belediyesini eleştirebilmeli ve denetleyebilmelidir.

Bu katılım sağlanmadıkça kent planlamasının başarıyla uygulanması, tarihsel ve çevresel değerlerin korunmaması ile ilgili kararların ve planların uygulanabilmesi

olanaklı değildir. Kenttaşlık bilinç ve duyarlılığını geliştirmemiz gerekir. Bununla bağlı olarak, bir de yerel demokrasi ekininin de gelişmesi gerekir.

Bizde belediyeçilik, Tanzimat döneminde ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında, bir yerel yönetim ve demokrasi ekini ya da ortamı yokken, yukarıdan aşağıya başlayan bir harekettir. Ulus-devlet gerekli görmüş, kent yönetimlerini, yerel yönetimleri yukarıdan aşağıya kurmuştur. Yerel yönetim geleneğini, demokrasi ekini yaratmak için ilkönce 1924'te Köy Yasası ile köy yönetimi tüzel kişiliğe kavuşturuldu. 1930'da da Belediye yasası çıkarıldı. Kent halkı, kentine ve belediyesine sahip çıkmalı, seçme ve seçilme haklarını kullanabilmeliydi. Bizde kadınların oy hakkını kullanması, seçme seçilme hakkını kullanması ilk kez 1934'de değil, 1930 yılında çıkarılan 1580 sayılı Belediye Yasasıyla olanaklı kılınmıştır.

1924'te çıkarılan Köy Yasası bugün de yürürlüktedir. O yıllarda çok çağdaş olduğu gibi bugün de hâlâ güncelliğini koruyor olmalı ki reform çalışmaları arasında henüz ele alınmış değildir. Orada da katılımcılık önemlidir. Bunun ayrıntılarına girmiyorum, ama 1930'da Belediye Yasası çıkarılmakla gerçekten bir çağdaş belediyeçilik anlayışı getirilmek istenmiştir. Doğrusunu isterseniz, demokrasi yerel düzeyde gerçekleşmediği için belediye halkında, katılımcılık, denetleyicilik ve kenttaşlık görevlerini yerine getirmeye yönelik bir ekinel ortam yaratılamamıştır.

Kent Yönetimine Katılım

Belediye başkanını ve meclis üyelerini seçmekle kenttaş görevini yerine getirmiş olduğuna inanıyor. Bir kez seçildikten sonra, başkan, "iyi yaparsa iyidir, kötü yaparsa kötüdür" biçiminde değerlendiriliyor, gelecek seçimde oylar buna göre veriliyor. Ne halkın görüşü sorulur, ne de halk görüşünü, eleştirisini, tepkisini belediye organlarına iletebilir. Katılımcılık düzenekleri kurulmamış, kenttaşta katılım ekini oluşmamıştır. Kimi kent yöneticileri de halkla daha çok belli göstermelik birtakım ilişkilere giriyorlar.

Katılımcı, demokratik, çoğulcu belediye anlayışı içinde doğrusu Türkiye'de pek çok uygulama olmuş, güzel örnekler de yaratılmıştır. Bu uygulamalar hiçbir zaman özekselleşen ve yerel yönetimlerce benimsenmemiş yaygınlaştırılmamıştır. Bu konuda kimi örnekleri vermek olanaklıdır. Kent konseyleri, gündem 21'ler, belli ölçülerde mahalle ve semt danışma merkezleri (Bursa'da sayın eski Başkanlardan Erdem Saker'in başlattığı SEDAM'lar) değerlendirilip bundan dersler çıkarılmamıştır.

Türkiye'de kimi kentlerde 'kent konseyi', 'kent ya da şehir meclisi', 'kent parlamentosu' gibi adlar altında katılımcılık özendirilmeğe çalışılmıştır. Hatta kimi siyasal partilerin izlenince ve seçim bildirgelerinde bu yolda vaatler yer almıştır. Bunlar hiçbir zaman istendik ve beklendik ölçüde uygulamaya konmuş, yaygınlık kazanmış

değildir. Ne de bilimsel olarak değerlendirilmiştir. Bu durum, şehirciliğimizin başarılı olabilmesi için iyimserliğimizi artıracak boyutlarda değildir.

Şehircilikte Başarının Ön Koşulu: Taşınmaz İyeliğinin Toplum Yararına Aykırı Kullanılmaması

Ülke topraklarının, kent topraklarının toplum yararına kullanılmasına ilişkin Anayasa kuralının, ne ölçüde yerine getirildiğini irdelemek istiyorum. Anayasamızda iyelik (mülkiyet) hakkının toplum yararına aykırı kullanılmayacağını öngörülmektedir. Bu 1961 Anayasası'nda da vardı. Çok değiştirilmiş olmasına karşın bugün yürürlükteki anayasada da var. İyeliğin toplum yararına kullanılması konusunda iyimserliğimi yitirmiş bulunuyorum. İmar planlarının uygulanmasında çok çeşitli yerel baskılarla, birtakım çıkarıcıların, açığözlerin, toprak vurguncularının (spekülatörlerinin) etkisiyle yapılan değişiklikler yaygınlık kazanmıştır. Yazık ki belediyeler büyük ölçüde kent topraklarında kamunun yarattığı rantın paylaşımının, daha doğrusu kapışılmasının aracı durumuna gelmiştir. Belediyecilik açısından kentlerimiz doğrusu "çıkarcı kent" (*profitopolis*) durumuna sokulmuştur. Bu tür bir kentçilik anlayışını, kent yönetimi anlayışını örneklerken, şu ya da bu partili belediye başkan ve meclislerini kastetmiyorum. Kentlerimizi böyle bir rant paylaşım alanı durumuna getiren belediyeler, belediyeciler her partiden vardır. Bu eğilime karşı kapılmayanlar, direnenler varsa da bunlar çoğunlukta değiller. Böyleleri daima istenmeyen belediyeciler olmuştur.

Değnilmesi gereken başka bir nokta da toprak iyeliğinin kamunun elinde kalmasının etkin bir imar planı uygulama aracı olduğudur. Toprak iyeliğinin toplum yararına kullanılmasının kent planlamasının, şehirciliğin başarısının ön koşulu olduğunu belirtmiştim. Gerçekten, bu çoğu ülkelerde, anamalcı (kapitalist) toplumlarda bile kent topraklarının belediyelerin, kamunun elinde olması her türlü imar girişimlerinde ve uygulamalarında başarı sağlamaktadır. Belediyelerin günlük çalışanlarının aylıklarını ödemek için ya da başka endişe ve dürtülerle eldeki kamu mallarını, iyeliğindeki toprakları, kısacası arsa stokunu elden çıkarmaları, herhangi bir imar edimcisine devretmeleri sakıncalı bir uygulamadır. Kamu topraklarının elden çıkarılmaması gerekirken, gelir sağlamak amacıyla bunların elden çıkarılması, satılması belediye yönetimi ve imar plancılığı açısından olumsuz, kötü sonuçlar doğurmaktadır.

Kamulaştırmada Nesnel Ölçütlere Dayalı Karşılık Ödenmesi

Cumhuriyetin ilk döneminde, Ankara'da Yenişehir ve çevresindeki kentsel gelişmenin 1926'da çıkarılan 583 sayılı yasa uyarınca gerçekleştirildiğini anımsatmalıyım. Kent toprakları üzerinde, 1915 yılındaki arazi vergisine matrah

olan değerin on beş katı üzerinden ucuz kamulaştırmalar yapılmıştı. Belediyenin eline nesnel bir değer karşılığında geçmiş olan bu toprakları belediye iyi değerlendirememiş ve bir bölümünü gelir sağlamak amacıyla elden çıkarmıştır. Dönemin vali ve belediye başkanı Nevzat Tandoęan anılarında “Elden çıkardığımız bu toprakları yeniden kamulaştırmamız gerektiğinde 150 katı kamulaştırma bedeli ödemek zorunda kaldık” demişti. Bir yabancı sendikacıya “Sendikacılık yapacaksak da, komünistlik yapacaksak da onu da biz yaparız, sizlere ne oluyor?” diyecek ölçüde dönemin bu güçlü yöneticisi sözü edilen yasanın getirdiğı fırsatları iyi değerlendiremediklerini itiraf etmişti.

Yurttaşın yararlanması için toprakları onun kullanmasına sunalım, ama tıpkı İngiliz hukukunda olduğı gibi, uzun vadeli kira sistemini uygulayalım, böylece toprağı elden çıkarmayalım görüşü bugün ülkemiz açısından ayrı bir anlam taşımaktadır. Aynı gözlem ülke toprakları, ormanlar, kıyıları ve verimli tarım toprakları için de geçerlidir.

Hele Yabancılara Mülk Satışı !!!

Yabancı sermayeyi özendirme, teknolojik gelişmeyi sağlama ve benzeri amaçlarla son üç, dört yılda çıkartılan yasalarla yabancılara mülk satmaktan tutunuz, onlara bedava arsa vermeye kadar giden yanlışlıklar yapılmaktadır. Böyle bir yaklaşım sonucunda kültür ve tabiat varlıkları koruma, Belediye, İmar yasalarının da söz konusu alanlarda uygulanmayacağını öngören kurallar öngörülmüştür. Elbette ki bu şehirciliğimize büyük bir darbedir. Hele hele yabancılara mülk satışı konusunda Türkiye’yi, Sevr’e götürmeye çalışan bazı güçler var içeride ve dışarıda. Örneğin ikinci cumhuriyetçiler, AB’ciler ve benzerleri karşı çıkanları “Sevr paranoyası” ile nitelendiriyorlar. Ama son düzenlemeler ve uygulamalar onların ekmeğine tereyağı sürmekten başka bir şey değildir. Çünkü, Türkiye’nin toprakları üzerinde savaşla başaramadıkları işgalleri bu yollardan yapmak hevesinde olanlar, emperyalist güçler vardır.

Ülkenin bağımsızlığı ve egemenliği açısından toprak etmeni o denli önemlidir ki, İsrail Devleti, Yahudi Ajansının en az yüz yılı aşkın bir çaba sonunda satın alarak ele geçirdiğı topraklar üzerinde kurulmuştur. Yabancılara mülk satışı konusunda dilim döndüğü, kalemim oynadığı sürece bunları belirtmeye çalışıyorum. Doğrusu, Yunanlıların Ege Denizi ve kıyıları, Suriye’nin Hatay, Ermenilerin Kars ve çevresindeki kimi illere yönelik toprak iddiaları olduğunu, ayrımcı Kürt hareketinin doğu ve güneydoğu illerine ilişkin toprak istekleri bulunduğunu unutmayalım. Alanya küçük bir Alman kenti durumuna girmiş; hatta Alanya’da bir de “yabancılar meclisi” oluşturulmuş. Devletin, ülkenin temelini oluşturan bir ana öge olan topraklarımızı satma yoluna gidilmesinin yaratacağı sorunları öngörmemek en azından aymazlıktır.

Özal da iki kez yabancılara, Arap şeyhlerine özellikle Boğaz'da villa yapmaları için toprak satmayı denedi. Çıkardığı iki ayrı yasa da Anayasa Mahkemesi'nce iptal edildi. "Bir kez de biz Anayasayı delelim" demişti. Aynı ya da benzer yasal düzenlemeler daha geniş biçimde son yıllarda getirilmiş bulunuyor.

Yabancılara toprak satışı iki türde oluyor. Ya karşılıklı antlaşmalarda öngörüldüğünde (mütekabiliyet ilkesine göre) yapılabilir. Ya da Avrupa Birliği ülkeleri arasında kolayca taşınmaz alışverişi yapılabilir. Ama Türkiye'mizin bir özelliği var bu konuda. Bütün birtakım ülkelerin Türkiye üzerinde çeşitli hesapları var. Bunun karşısında uyanık olmak zorundayız. Yabancılara mülk satışı, Anayasa Mahkemesi'nin kararlarıyla ülke çıkarları açısından iptal konusu ya da Cumhurbaşkanının geri çevirmesi nedeniyle bir ölçüde frenleniyorsa da işbaşındaki siyasal iktidar bu konuda direniş gösteriyor. Aynen ya da simgesel değişiklikleri gerçekleştirme çabasıdır.

Demek ki, toprak politikası açısından başarılı değiliz. Şehirciliğimiz, imar planı uygulamalarımız, belediyelerimizin bir rant aktarma ve paylaşma aygıtı durumuna dönüşmüştür. Kentlerimizin bu duruma gelmesi, bir beton yığını durumuna girmesi toprak rantının yağmalanması yüzündendir.

İmar Planlarında Değişiklik Yapılması Denetlenmiyor

Bu nazım plan ve öbür planların uygulanmasında, değişiklikler yapılmasının bir tür yaptırım olup olmadığı akla gelen sorulardan biridir. Genelde, tıpkı bazı anayasalar gibi, nazım planların sık değiştirilmesine karşı belediye meclislerinin ancak belli dönemlerde (İngiltere'de uygulandığı gibi beş yılda bir) kent planlarını topluca gözden geçirmesi ve haklı gerekçeler varsa değişikliğe gitmesi sağlanabilir. Plan değişikliği için belli bir nitelikli çoğunluk aranması söz konusu olabilir. Böylesi kaskatı bir planlama anlayışı karşısında esnek ve devingen planlama anlayışı geliştirilmiştir. Esnek, daha doğrusu devingen, dinamik planlama anlayışı içinde kentlerin büyük nüfus çekmesi nedeniyle, eğitim, ekin, sanayi ve turizm gelişmeleri nedeniyle yeni alanların imara açılması ya da yoğunlukların değiştirilmesi gerekebiliyor. Bunun için her projeyi çeşitli açılardan değerlendirmek gerek.

Türkiye'mizde imar plancılığı açısından kentleşmenin bir sahibi yoktur. Belediyeler imar planlamasının gerçek sahipleri olmalıdır Ama belediye yönetimleri tek başlarına bunu gerçekleştirecek teknik insangücü ve donanıma sahip değiller. Bu açıdan, küçük belediyelerin imar plancılığı ve yapı denetimi yetkileri yeniden düzenlenmelidir. Türkiye çapında bir kentleşme politikasını ve imar düzenindeki yanlışlıkları denetleme sistemi yoktur. Bütün yetkilerin bakanlıkta toplandığı bir dönemde İmar İskan

Müsteşarı olarak çalıştım. Orada gördüm ki, Bakanlığın belediyeler üzerinde bir tür yönetsel korumanlık (vesayet) yetkisi olduğu, bu denetimleri yaptığı, geniş yetkilerle donatıldığı dönemler de yolsuzluklar oluyordu. Hatta o yolsuzluklara bürokratlar filan da katılıyor, bakanlar da siyasal yeğlemelerini kullanabiliyordu. Teknokratlar, plancılar, mimarlar da yolsuzluklara katılabiliyordu. Bu açıdan imar ve yapı ahlaki ülke düzeyindeki ahlaki, etik çürümüşlüğe koşut gitmektedir. Çürümüşlük, yerel düzeyde de yansımasını buluyor.

Kentsel Dönüşüm

Kentlerimizdeki gecekondu alanlarının, yenilenmesi, iyileştirilmesi, canlandırılması amacıyla öngörülen yöntem olarak “kentsel dönüşüm” adıyla yasalarımıza girmiş bulunuyor. Önce, Ankara Büyükşehir Belediyesine, havaalanına giden yolun iki yanı için dönüşüm amacıyla yetki veren özel bir yasa çıkarılmış, sonra da belediyelerle ilgili yeni yasalarda böyle bir görev ve yetki kent yönetimlerine tanınmıştır. Ayrıca Toplu Konut İdaresi de bu konuda yetkili kılınmıştır. 775 sayılı Gecekondu yasasında ıslah bölgeleri için öngörülen “imar ıslah planları“ yaklaşımından farklı olarak, belediyelerin dönüşüm amaçlı projeleri için işlemleri kolaylaştırıcı nitelikteki daha geniş yetkiler söz konusudur. Büyük kentlerimizde gecekondu alanlarında toprak rantının artması karşısında orada yaşayanların sorunlarını çözecek, onları başka yerlerde konutlandırma yanı ağır basan kentsel dönüşüm yaklaşımının uygulanışında kentsel rantların paylaşımı açısından yasal bir kılıf hazırlanmıştır.

Tarihsel, Ekinsel ve Doğal Değerlerin Korunması

Kent ekininin ve kimliğinin gelişmesinde, özellikle kentin simgesi durumuna girmiş olan yapılar, mimarlık eserleri, tarihi ve ekinsel varlıklar, yeraltında ve yerüstündeki geçmiş çağlara ilişkin kalıntılar en önemli öğelerdir. Bunların bize bir miras olduğunu düşünmemiz ve kentin kimliğini geliştirirken bunların ortaya çıkarılması, korunmasına çaba göstermemiz gerekiyor. 1926 yılında Atatürk, niçin Anadolu Uygarlıkları Müzesi’ni kurdu muştur? Çünkü, biz bu toprakların geçmişine bakacak olursak, on bin yıl gerisine kadar giden bir tarihsel varlığın, kalıtın üzerinde yaşıyoruz. Atatürk bunu çok iyi kavramıştı ve diyordu ki: “Bunları insanlığa karşı korumak bizim bir görevimizdir”. İsmet Paşa’ya Başbakan iken bir genelge yayınlattırıyor. “Ey valiler, kaymakamlar, belediye başkanları uyumayın; tarihi eserlere sahip çıkın!” diyor.

Son yıllarda korumacılık alanında Türkiye’imizde de önemli gelişmeler olmuştur. Bursa’nın önceki büyükşehir belediye başkanı sayın Erdoğan Bilenser’in başkanlığında Bursa’da kurulan Tarihi Kentler Birliği’nin başlattığı hareket 25-30 belediyenin bir girişimi iken, üç yıl içinde 200’e yakın ya da aşkın bir hareket

durumuna gelmiştir. Bu örgütlenmenin bu konuda büyük katkıları olmuştur. Bu birlik kurulmadan önce de ÇEKÜL Vakfının tarihsel ve doğal çevre değerlerini koruma doğrultusunda verdiği başarılı örnekleri iyi uygulamalar olarak anmak istiyorum.

Tarihi kentleri olduğu gibi korumakla yetinelim, yeni konut alanları yaratalım diyenler de vardır. İtalya’da, Avrupa’da bunun örnekleri var. Yalnız tarihsel dokuyu çöküntüye bırakmamak gerekiyor. Tarihi Kentler Birliği’nin de belediyelerimize bazı tavsiyeleri olmuştur. Bu, bir yapıyı öyle koruyalım ki, aynı zamanda içinde yaşansın, boş bakımsız bırakmak yerine kullanarak yaşatalım daha uygun gelmektedir. Gerçekten, ben şimdi merak ediyorum Bursa’mızın güzel mahalleleri vardı, bunlar ne oldu diye. Salih Bilen arkadaşımızın doğup büyüdüğü, yaşadığı evin bulunduğu Sivasiler Mahallesi gibi. Orada öyle güzel bir sokak dokusu vardı ki, bunlar bu çağın motorlu taşıt sistemine, ulaşım sistemine uygun caddeler, sokaklar değildi. Elbette bu konuda bir şeyler yapmalı, önlemler almalıyız. Gerçi, bütünüyle kullanmadan koruma yapmak çok kolay değil. Yeni projelerle buna yönelmekte yarar var. Cumalıkızık buna çok güzel bir örnek oluşturuyor. Orası, ortaokul müdürünün emekli olmasından sonra önderliği ele almasıyla doğal ve tarihsel değerleriyle ayrı kimliğini korumuş oldu.

Yerel Halkın Yönetime Katılması

Bugünkü iktidarın yaptığı son yasal düzenlemelerin, özellikle kent yönetimi ve kentsel demokrasinin, yerel demokrasinin gelişimi açısından katılımcılığı özendiren yanları üzerinde de kısaca durmak istiyorum. Belediyelerde “kent konseyi” kurulması öngörülmüştür. Salt danışma niteliğinde çalışmalar yapacak olan bu düzeneğin gerçekten iyi işletildiği zaman kent yönetimine halkın bir ölçüde katılımı sağlanabilir. Belediye meclislerinin kimi özel uzmanlık komisyonlarına meslek odaları, sivil toplum örgütleri temsilcilerinin de katılması yolu açılmış, katılımcılık özendirilmek istenmiştir. Ama oy vermeden bunların orada bir gözlemci olarak bulunmaları söz konusudur.

Üzerinde daha önce de çok durmakta olduğum bir başka nokta da, belediye meclislerine niçin o kentte yaşayan bir kamu görevlisi, bir öğretim üyesi üye seçilmesin? Bu yasaklamalar büyük sınırlılıklar getirdiği içindir ki, pek çok, serbest meslek sahibi yanında kentsel rantlara el koyan ve çıkarıcı kimliği ağır basan kişiler ya da ilgili örgüt temsilcileri, ticaretle uğraşanlar, esnaf ve sanatkarlar üye olabiliyorlar. Fakat öğrenim düzeyleri, kamu yönetimindeki birikim ve deneyimleri çok daha elverişli olan kentliler salt kamu görevlisi oldukları için seçilme hakkına sahip bulunmuyorlar. Yeni Meclis üyelerinin en çok ve tek hevesli oldukları kurul

rantların paylaştırıldığı kararların alındığı imar komisyonlarıdır. Birtakım imar yolsuzluklarının yaşandığı bu organlarda kent pazarlamasını da başkan ve meclis üyeleri ile birlikte imar komisyonları yapıyor. Ulusal ölçekte ülkenin pazarlanmasını yapmakla övünen, babasının malı gibi sattığını söyleyen yöneticilerimizin olduğu bir gerçek. Kentlerimizdeki çarpık yapılaşmanın en önemli nedeni rantlara konma dürtüsüdür.

Katılımcılık açısından bu yeni düzenek olumlu bir adım olmakla birlikte kimi yetersizlik ya da eksiklikler taşıdığını belirtmek isterim. Kentte yaşayanları ilgilendiren çok önemli ve yaşamsal konularda halkoylamasına gidilebilmelidir. Gerçi, halkoylaması bilinçli ve duyarlı kenttaşın var olmasıyla anlamlıdır. Yoksa onlar yanlış bir yola gidebilirler, yanlış koşullandırılabilirler. Bugünün medya dedikleri kitle iletişim araçları da halk çoğunluğunun değil, belli anapara (sermaye) çevrelerinin çıkarlarını savunmakta, kimi çıkar odaklarının temsilciliğini yapmaktadır. Bu konuda da iyimser olamıyoruz. Oysa, kitle iletişim araçlarının temel bir işlevi de halkı doğru bilgilendirmek, kamuoyunu yansız biçimde oluşmasına çalışmak olmalıdır.

Hükümetçe Dikte Edilen Projeler

İstanbul'da çok önemli projeler belediyeye hükümetçe dikte ediliyor; "Galataport" örneğinde olduğu gibi. Bilmem "Dubai Towers", (Dubai kuleleri), Haydarpaşa garı çevresine ilişkin projeler, Kuşadası'nın liman işletmesinin Ege Denizine doğru olabileceği çok genişletecek bir biçimde gizlice işletmeciyeye verilmesi vb. durumlar hükümetin kararlarıyla yerele dayatılmaktadır. Bu tür tasarlarda, ne büyük kent belediyelerinin, ne de ilgili kamu kuruluşların, meslek odalarının görüşü alınmıştır. Bunlar halkın bilgi ve görüşüne de sunulmuş değildir. Bence böylesi konularda halkoylamasına gidilmelidir.

Büyük Projeler ve Seçilmişleri Görevden Alma Amacıyla Halkoylaması Düzenegi de Getirilmeli

Bir başka öneri üzerinde çok durulmuş olmasına karşın yeni yasalarda yer almamıştır. Eğer bir-iki yıl içinde kente yararlı olmadığı, yolsuzluklar içine girdiği anlaşıldığında, kent seçimle işbaşına gelmiş yöneticilerinin görevden alınması için halk girişimiyle halkoylaması yapılması düzenegi (buna "geri çağırma" *recall* diyorlar yabancı dillerde) getirilmemiştir. Mecliste dokunulmazlık zırhına bürünenlerin bu tür riske girmeyi istememeleri doğaldır. Belediye yönetimlerinin de bu tür yanlışlıklar içine girmeleri durumunda bunların halkoylamasıyla görevden alınabilmesinin halkın etkin biçimde yönetim ve denetime katılımı açısından önemli yararı olabilir.

Porto Alegre’de Katılcı Bütçe Yaklaşımı

HABITAT II konferansında İstanbul’da da önerilen *Yerel HABITAT*’larla *Yerel Gündem 21*’lerin bir arada yürütülmesi daha uygun olmuştur. Güney Amerika’da *Porto Alegre*’de sosyalist bir belediye başkanını uygulamaya koyduğu “*katılcı bütçe*” denilen bir deneyim gittikçe yayılmakta, BM Habitat örgütüne de desteklenmektedir. Bu, belediye bütçesini ve çalışma izlencesini yaparken mahalle düzeyinde gereksinimleri mahalle halkıyla birlikte saptama ve ona göre bütçede ödenek ayırma ilkesine göre gerçekleştirilmektedir. Böylece, projeler, mahalle halkının da emek ve para olarak katkısının ne olacağını saptama yoluyla geliştiriliyor. *Porto Alegre örneği*, yüzü aşkın kentte uygulanıyor. Türkiye’imizde henüz bir açılım yok. Bir ara Aliğa Belediye Başkanıken İzmir Milletvekili Hakkı Ülkü bu yolda bu çalışmaları başlatmak istiyordu.

Köy Yönetimlerine Sıra Gelecek mi?

Ülkemizde köy yönetimleri ekonomik gelişmeye yönelik olarak kullanılmamıştır ya da bir araç olarak düşünülmemiştir. 1950’lerden bu yana köylerde, köyün kaynakları ve girişimiyle yürütülecek olan pek çok hizmeti bakanlıklar yüklenmiştir. Hatta bu, belediyeler için de doğrudur. Yani herkes gider Mersin’e biz gideriz tersine. Yerelleşmeye, yerel yönetime daha çok güç vermek yerine merkezi yönetim, politikacılar, milletvekilleri köyün yolunu, suyunu sağlamada köye gelip “siz çaba göstermeyin, ilin iş programa aldıracağız” demişlerdir. Ya da tersi olmuştur, “Aman oraya sakın ha! hizmet götürmeyin, onlar bize oy vermedi!” anlayışıyla hareket etmişlerdir. Böylece köy yönetimleri işlevsizleştirilmişlerdir.

Oysa, kırsal alanda köy yönetimlerini birleştirerek ya da daha güçlendirerek merkezi köylerde bir sürü proje geliştirilmiştir. Bunlar yaşama geçirilememiştir, Bugün de kırsal alanda yönetim boşluğu vardır. Bunu ilçelerde kaymakamlar “Köye Hizmet Götürme Birliği” adı altında bir şeyler yapmağa çalışıyorlar. Örneğin Kastamonu Valisi iken şimdiki çalışma müsteşarı olan Enis Yeter, köye hizmet çalışmalarını il ölçeğinde Kastamonu’da yürütmüştür.

Yapılacak bir yasal düzenleme ile kırsal alandaki yönetim boşluğu doldurulmalıdır. Sahte birtakım nüfus artışları göstererek, kentlerde yaşayanları sayım gününde köyde toplayarak, ziyafet düzenleyerek nüfusun iki bini aşmasını sağlayarak belediye olmak ve böylece İller Bankası aracılığıyla verilen fondan yararlanmak yoluna gidildi. Bu da yanlış bir şey. KAYA Projesi’nde 500’ün üstünde nüfusa sahip her yerleşmede belediye kurulması önerilmiştir. Fransa’da da benzer durum var. Bu da bir çözümdür ama çözümsüzlük var burada. Gerçekten idarenin yeniden yapılanmasıyla ilgili son

çalışmalarda köy yönetimleri öncelik taşımiyor. Planlama Örgütü'nün ve İçişleri Bakanlığı'nın çeşitli çalışmalarında kırsaldaki bu yönetim boşluğunu giderecek çözümler geliştirilmiştir. Onun için köyler akla gelmiyor.

İl Özel İdareleri ve Valilik Dizgesi

İl özel idarelerinin başındaki vali seçilmiş değil, devleti, genel yönetimi temsil eden bir kişidir. "Vali Baba" sözü ülkemizde geçmişten gelen, yaygın bir deyimdir. O yüzden il özel idareleri de, köy yönetimleri gibi, çok partili düzene geçtikten sonra, çok önemli güç kaybına uğramıştır. Hatta Fehmi Yavuz, mahalli idarelerle ilgili 1968 araştırmasında (ben de yardımcı olmuştum proje yöneticisi olarak) "İl özel idareleri güdük hale gelmiştir. Ya yeniden canlandırılmalı ya da bölge ölçüsünde ve toplum kalkınması çerçevesinde yeniden düzenlenmelidir" sonucuna varmıştı.